

MARCU GABINSCHI

Institutul de Filologie
(Chişinău)

**O PRIVIRE CONFRUNTATIVĂ
ASUPRA SITUAȚIEI GLOTICE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Abstract

While generally approving of D. A. Zabarrah's comparative analysis of the linguistic situations in Moldova and in the Serbo-Croatian area, the author makes some clarifying remarks, namely on what is common for them and what differentiates them. He also points out some general factors of the relations between nation, language, glottonym and alphabet, terms which do not always coincide, unlike what often seems to stand to reason. Finally, the inadequacy of Stalin's theory of nation, involving language problems as well (a work broached among others by D. E. Zabarrah), is also shown, characterized as a dogma of little use for solving linguistic (as well as national) problems.

E îmbucurător faptul că în ultimii ani situația glotică din Moldova atrage atenția mai multor lingviști din diferite țări. Un exemplu al acestui interes este articolul cu totul recent al cercetătorului din Germania D. A. Zabarrah „Nodul gordian lingvistic din Moldova: se repetă oare experiența iugoslavă?” [1]. În articol se dă o privire asupra situației glotice din Moldova, inclusiv asupra diferitor factori ce încearcă să influențeze asupra ei. Privirea se face, în măsura posibilului, în plan lingvistic general și, în special, în comparație cu situația limbii numită până nu demult sârbocroată din fosta Iugoslavie.

Cu puține excepții, privirea lui D. A. Zabarrah corespunde realității. Se înțelege că în cea mai mare parte faptele descrise de la noi sunt cunoscute cititorilor noștri, iar în ce privește pe cei străini s-ar cere o exemplificare, măcar scurtă, a procedeelelor prin care se fabrica o „limbă moldovenească de sine stătătoare” în perioadele zise „a madanismului” (anii 1928-1932), a „ciobănismului” (anii 1938-1941) și, ceva mai puțin intens, în 1944-1956, anul până în care se mai ducea lupta împotriva cuvintelor „burgheze”. Autorul prezintă bine factorul centrifug și cel centripet (dacă socotim ca centru norma literară stabilită în 1956 și, definitiv, în 1989). Se constată pe bună dreptate prima încercare de a crea o limbă literară zisă moldovenească pe teritoriul fostului imperiu țarist în 1924, ceea ce, fără îndoială, a fost un fapt pozitiv, deși denaturările din anii ulteriori (vezi mai sus), de fapt manifestări concrete ale celor panunionale, au zădărnicit în mare măsură acest proces. Ca și în cazul Iugoslaviei (cu cele patru variante naționale ale limbii sârbocroate), autorul vede cauza eșecurilor standardizării limbilor respective (p. 187) în incapacitatea elitelor de a separa „discursul” național de cel lingvistic, separare într-adevăr necesară (vezi mai jos). Dar, cel puțin în cazul Moldovei, factorul hotărâtor a fost nu părerea elitei (de care cu greu s-ar putea vorbi în Moldova anilor '20-'30), ci dictatul de sus, care privea normalizarea tuturor limbilor din URSS.

Se înțelege, între situațiile glotice de pe aria sârbocroată și cea dacoromână există un anumit paralelism, în primul rând de aceea că în ambele cazuri e vorba de variante

statale (resp. naționale) ale câte unei singure limbi, caz, de altfel, nespecific pentru aceste două situații, căci în lume există mai multe variante statale (naționale) de acest fel (exemplele sunt bine cunoscute). Dar aici există și deosebiri. În Iugoslavia sârbii, croații și bosniecii musulmani se consideră popoare diferite și-și numesc (în măsură în care resping termenul „sârbocroat”) limbile cu termenii respectivi. Muntenegrenii însă, deși se socot o nație aparte (și au vrut recent și un stat aparte) nu sunt unanimi în a-și numi limba sârbă sau muntenegreană. Desigur, divergențele dintre „limbi” sunt aici practic nule, deci (spre deosebire de statutul croatei față de celelalte trei idiomuri) vorba este doar de glotonime, alese în funcție de factori extraglotici. Deci tocmai acest caz din toată Iugoslavia se dovedește a fi cel mai izomorf cu situația de la noi: o parte a moldovenilor (în special cei din stânga Nistrului) își numesc limba și acum „moldovenească”, alții însă (independent de aceea dacă se socot români sau nu) o numesc și română (deși mulți nu sunt consecvenți în această privință în vorbirea lor de toate zilele). Totodată, toți acei care sunt cât de cât neindiferenți față de o limbă literară corectă, respectă una și aceeași normă (deci este deja de neînchipuit întoarcerea la denaturările de tipul celor din anii 1920-1940). Dovadă faptul că în Republica Moldovenească Nistreană se tipăresc cărți (deși cu litere chirilice) într-o limbă normală (limbă în care își publică lucrările, tot cu litere latine, și V. Stati, contrar unor teoretizări ale sale). În plan confruntativ deci, situația de la noi e cu totul alta decât în Croația, în care se face exact contrarul prin impunerea conștientă de norme fonetice și, în special lexicale, intenționat deosebite de cele sârbești și altele (cf. chiar un „Dicționar croat-rus”, Moscova, 2003, 384 p., lucru încă nu demult greu de închipuit).

O deosebire dintre cele două situații, relevantă pe drept cuvânt de D. A. Zabarah (p. 193), este aceea că în Iugoslavia variantele glotice se deosebesc la nivel de standard, fiind identice la nivel colocvial, pe când cazul nostru e invers. Autorul subliniază faptul că, spre deosebire de Iugoslavia, în Moldova e prezent factorul extern, adică influența limbii ruse. Acest factor, precum mărturisește autorul, e deosebit de puternic în stânga Nistrului (unde, precum constată Dlui, lipsește orice producție literară, cât de cât însemnată în limba „moldovenească”, care, ca limbă de stat, este acolo „complet declarativă”, p. 192).

O atenție serioasă e acordată de autor problemei alfabetului „monografic” în chirilica moldovenească și „etimologic” în latinița română. Se au în vedere cazuri ca *рак – рачь* sau *фак – фачь*, și corespondentele lor ca *rac – raci* ș.a.m.d., ca și *смуз – стружь* și alte cazuri, de ex., non/evidențierea articolului în *картя* (= *cartea*) și asem. Ce e drept, și în chirilică s-ar putea face același lucru (cf. *картеа*), iar prin *i* (chirilic și el) s-ar putea reda și *i* plin, și cel scurt, și palatalizarea consoanei precedente. Totuși considerăm că diacritica de tipul lui *ș* și *ț* nu ar fi rațională pentru chirilică, deoarece ea îi are pe *u* și *у*. Dar și scrierea latină pentru română are unele (ce e drept, rare) inconveniențe practice: cf. îndistinția dintre *vier* „podgorean” și *vier* „porc-mascul”, sau *ortodox – ortodocși*, în care se întunecă unitatea morfonemei. Păstrarea acesteia, ca în *fac – faci*, *fag – fagi* etc. impune reguli mai complicate de citire în comparație cu univocitatea literei și nu poate fi redată prin mijloace existente în cazuri ca *fată – fete*, *școală – școli*, *leac – a leacui*, *scol – scoală – a scula* etc. (vezi mai multe exemple de pe p. 195-196). Prin actuala latiniță românească nu putem reda corect denumiri băștinașe ca *Rudi* sau *Corcimari*, nemaivorbind de cele străine ca *Сочу*. Cf. și problema citirii cuvintelor ca *real*,

teatru și asem. De aceea considerăm justă apelarea autorului la părerea lui F. de Saussure, potrivit căreia orice alfabet e apt de a deservi orice limbă, iar „care sistem e ales, este o problemă de preferință în fiecare comunitate glotică” (p. 197). În cazul nostru, exaltarea unității morfonemei e condiționată nu de comoditatea practică, ci de preferință generală pentru alfabetul latin, simbol al unității limbii române și al integrării în societatea occidentală. Pentru contrast putem aduce, de exemplu, limba rusă, în care alternarea morfonemică de tipul *печь – пеку, возить – вожу, ходить – хожу, хотеть – хочу* ș.a. nu provoacă nici o dificultate la vorbitori. Cu acest prilej am mai observa că, decât să se complice artificial scrierea românească prin problema lui *î* și *â*, mai bine ar fi să se introducă semnele ad-hoc (auxiliare) cum sunt, de ex., fr. *î*, sp. *ü*, sau engl. *ë*, ca să putem citi drept, de ex., băștinașele *Corcîmari* și *Vieru*, străinul *Soci* ș.a.

O mare parte a lucrării lui D. A. Zabarah e consacrată discuției despre unitatea și denumirea limbii de stat din RSSM. Se citează Constituția din 1994, părerile lui V. Stati, V. Țaranov, V. Grosul ș.a., ca și ale părții opuse. E adus în discuție și „Dicționarul moldovenesc-român” al lui V. Stati, care în realitate este un glosar regional moldovenesc și sub acest titlu (eliminându-se unele inconsecvențe) ar putea figura ca o lucrare lingvistică, însă ca dicționar a două limbi de stat nu corespunde cerințelor lexicografiei. Dar fără să intrăm în multiplele amănunte (de altfel cunoscute cititorilor noștri), am evidențiat factorii esențiali din această sferă, factori ce ar fi trebuit relevați mai pregnant de către D. A. Zabarah. Astfel ar fi fost prezentate mai adecvat părerile celor două părți opuse la noi în discuție. E vorba de lipsa unei corespondențe stricte univoce dintre limbi, popoarele (resp. statele) vorbitoare ale lor, precum și denumirile limbilor. Astfel:

1) O limbă poate fi vorbită de mai multe popoare (resp. în mai multe state). E un caz arhicunoscut, cel mai grăitor exemplu fiind, credem, spaniola, prima limbă de stat a 20 de țări (și chiar limba a doua de stat din SUA). Nu mai puțin convingătoare sunt exemplele de asemenea binecunoscute, ale portughezei, francezei, englezei (fără să socotim fostele țări coloniale, în care aceste limbi nu sunt materne), precum și ale germanei etc.* În Antichitate, limbi polietnice erau, în Răsăritul Apropiat, canaaneana și aramaica.

2) În cazuri mai rare, un popor poate să vorbească limbi proprii diferite. Precizăm că e vorba tocmai de limbi proprii, deci acelea pe care le vorbesc oamenii ce nu-și știu limba națională (e cazul irlandezilor, în cea mai mare parte vorbitori de limbă engleză, sau al mai multor popoare din fosta URSS, cu o parte a reprezentanților ce nu vorbesc decât limba rusă – caz, de altfel, cunoscut și Moldovei). Avem în vedere deci câteva limbi specifice poporului dat (proprii ale lui) care, la rândul său, ori pot proveni dintr-o singură sursă din sânul lui, ori din surse diferite. Primul caz e ilustrat, în cadrul romanic de sardă, ale cărei varietăți literare sunt atât de diferite, încât nu pot fi integrate în una singură. Alte exemple ale acestei situații sunt câte două limbi strâns înrudite ale sorabilor, ale mordvinilor, ale marienilor ș.a. (despre georgiană vezi mai jos, în legătură cu teoria lui Stalin). Pentru al doilea caz exemplul clasic este, credem, poporul evreu, ale cărui trei limbi proprii în prezent sunt ebraică (băștinașă), dar și limba idiș, individualizată în mediul evreiesc din germană, și sefarda (iudeospaniola), provenită în mod analog din spaniolă. Un exemplu mai puțin cunoscut sunt grecii, care vorbesc în

* Nu ne mai oprim amănunțit asupra lozincii vehiculate câteodată la noi „Unitate de limbă – unitate de neam”, lozincă a cărei absurditate e evidentă și fără invocarea multiplelor fapte care o dezmint.

Grecia limba lor băștinașă, iar lângă Marea Azov în limba rumeică, de origine greacă, dar neinteligibilă cu greaca din Grecia și scrisă cu litere rusești, dar tot acolo în limba urumă, o ramificare a limbii tătarilor din Crimeea.

3) Tot în cazuri rare, o limbă poate să aibă două denumiri. La rândul său, într-o parte a cazurilor asta privește aria întreagă a limbii respective, cum sunt glotonimele spaniole *español* și *castellano* sau cele grecești *ελληνική γλώσσα* și *ρωμαίτικη γλώσσα*. În alte cazuri, există un glotonim pentru toată aria și un subglotonim pentru o parte a ei (în care cei 2 termeni sunt sinonimi). Așa este, în cadrul romanic, limba catalană cu subglotonimul „valencian”. În două state acest caz e prezentat prin glotonimul comun *nederlands*, pentru Olanda și Flandria, și prin subglotonimul *vlaams* doar pentru ultima. Un exemplu al acestui tip de situație glotică e ușor de recunoscut în cazul nostru cu „româna” și facultativul „moldovenească”. Despre situația din fosta Iugoslavie am discutat mai sus. Odată ce însă termenul generic (ca „sârbocroată”) e abolit, apar (sub)glotonimele locale fără hiperonim (vezi supra). Așa sunt și (în rusește) „kabardina”, și „cercheza”, ca și „karaceaieva” și „balkara”.

4) În cazuri rare, două limbi pot să aibă una și aceeași denumire. Așa sunt tătara vorbită în Tatarstan și alte părți ale Rusiei, dar și tătara din Crimeea. Un caz mai puțin cunoscut e prezentat prin limba rusă, dar și cea numită *руска беведа* din Serbia (raionul Bačka, regiunea Voievodina).

5) În sfârșit, în alte cazuri rare, o limbă s-a scris cu alfabet diferite. De exemplu, spaniola s-a scris cu litere latine, arabe și ebraice, belorusa cu litere chirilice și arabe, albaneza – cu litere latine, arabe și cele ale „dascălului Todhri” (o posibilă ramificare a glagoliței) ș.a.

Prin aceste fapte incontestabile (pe care, cu părere de rău, nu le invocă D. A. Zabarrah) sperăm că am demonstrat inconsistența identificării limbii cu statul, cu poporul, cu glotonimul și cu alfabetul. Desigur, aici există, de regulă, o corespondență, dar ea nu este absolută, deci nu trebuie absolutizată. În cazul nostru (invocat de D. A. Zabarrah, după V. Stati) glotonimul „moldovenesc”, prezent la G. Ureche, M. Costin și alții e real (și persistent până în prezent în vorbirea neîngrijită și chiar în opera lui E. Coșeriu!), în pofida multor afirmații vehemente în sens contrar, dar nu înseamnă existența unei limbi, alta decât româna.

Dacă V. Stati s-ar limita strict la glotonimie, el ar avea dreptate. Dar prezentând glotonimele sinonime ca având denotate diferite, Dlui nu-și atinge scopul. În mod analog se respinge principiul evocat, după U. Altermatt, de către D. A. Zabarrah pentru aria sârbocroată din fosta Iugoslavie: „O națiune – o limbă” (p. 201-202).

În articolul lui D. A. Zabarrah multă atenție se acordă teoriei lui Stalin despre națiune și limbă (p. 203-206), redată veridic, dar fără relevarea locurilor ei vulnerabile, motiv pentru care vom încerca să le arătăm mai jos. Potrivit definiției staliniste (formulată în 1913 și care zeci de ani a fost o dogmă de netăgăduit a științei marxist-leniniste), națiunea este „o comunitate stabilă, dezvoltată istoricește, de limbă, teritoriu, viață economică și factură psihologică, ce se manifestă în comunitatea de cultură”... (p. 203). Aici, relativ verificabile sunt comunitatea de teritoriu și de viață economică. Cât privește limba, fiind vorba de idiomuri strâns înrudite, calificarea lor ca limbi sau dialecte depinde deseori de factori subiectivi (să ne amintim cel puțin de faptul că ucraineana era considerată

în Rusia țaristă „dialect malorus”, nemaivorbind de belorusă, iar macedoneana e socotită și acum de către mulți ca „dialect bulgar” etc. – despre situația fostei sârbocroate vezi mai sus).* Însemnătatea factorului subiectiv în această sferă e relevată pe drept cuvânt de D. E. Zabarah (p. 200-201).

Însă chiar de situația limbii materne georgiene Stalin n-a ținut cont în teoria sa despre națiune. Potrivit faptelor recunoscute de lingvistică (inclusiv de cea sovietică) georgienii vorbesc trei limbi înrudite băștinașe ale lor, dar diferite. Cea de stat este georgiana (cu dialectele ei kartlian, imeretin, kahetin, hevsur, tușin, pșav, gurian ș.a. – ultimul incluzând elemente de substrat zan ș.a.), dar și alte două limbi – svana și zana, fiecare cu dialectele lor. Zana e prezentată în Georgia prin varietatea ei megrelă, iar cealaltă varietate a zanei este ciana sau laza,** vorbită de un popor musulman din nordul Turciei, popor ce nu se consideră parte a națiunii georgiene. Deci aplicându-se consecvent teoria lui Stalin, ar rezulta că nici națiunea lui georgiană nu există, deoarece vorbește trei limbi diferite (chiar fără să aducem în discuție dialectul imerhev din Turcia și cel fereidianian din Iran, purtătorii cărora nici nu au teritoriu comun și nu trăiesc o viață economică comună cu Georgia).

Cât privește factura psihică (ceva greu definibil strict ca atare), ea poate fi urmărită relativ ușor la o comunitate care trăiește compact și-și păstrează tradițiile. Dar demult (și acum în special) e obișnuită situația în care reprezentanții unei națiuni trăiesc în alte țări, în mediu aloglot, ruși de tradițiile naționale proprii, cum sunt mulți moldoveni, armeni, georgieni și alți minoritari, trăitori în Rusia, dar și în alte țări. De ce se consideră ei pe ei înșiși totuși respectiv moldoveni, armeni, georgieni și alții, și nu ai națiunii înconjurătoare? Din cauza că se păstrează **autoconștiința**. Acesta este **factorul definitoriu** de apartenență la o națiune (un popor). Desigur, el apare în vremea comuniunii pe un singur teritoriu, în viața economică relativ comună și vorbindu-se o limbă comună. Uneori, după dispariția acestei unități dispăre și autoconștiința respectivă (așa au dispărut mai multe popoare din Antichitate). Dar în cazuri rare autoconștiința (uneori bazată pe ideea, mai mult sau mai puțin adecvată, ori pe iluzia înrudirii biologice) poate să supraviețuiască acestei unități materiale chiar mii de ani. Exemplul clasic este iar poporul evreu, care și-a păstrat autoconștiința națională, lipsită de sprijin material timp de aproape două mii de ani, fapt datorită căruia recent a fost renăscută și unitatea factorilor materiali, inclusiv a limbii băștinașe. Acest fapt infirmă mai mult decât altele vai-de-teoria stalinistă a națiunii. Tot așa, de exemplu, polonezii nu s-au făcut națiuni diferite din cauza că țara lor a fost împărțită pe mai bine de un secol între Rusia, Prusia și Austria, sau grecii nu formează națiuni diferite în Grecia, Cipru și în diasporă, azerii rămân azeri în Azerbaidjan, în Iran ș.a.m.d., teză ce privește și numeroasele diaspore ale altor popoare. În toate aceste cazuri oamenii, odată ce se socot ca aparținând la națiunea lor, consideră și limba ei, fie maternă pentru dâșșii, fie (ca deseori în diasporă) nematernă,

* Criteriile noastre de deosebire dintre limbile strâns înrudite și dialectele uneia și aceleiași limbi vezi, de ex., în [2; 3, p. 66-68].

** De notat că numele de familie românesc *Lazu* se poate că provine de la etnonimul lazilor, odată ostași în trupele turcești din Moldova (cf. *Turcu, Turculeț, Tăturu, Tătărescu, Hăbășescu*, ca și alte vreo 20 de familii postetnonimice, care dezminț mántra „Unitate de limbă – unitate de neam”).

drept limba lor națională.* De aceea credem că nu e hotărâtoare atitudinea elitelor politice și academice (D. A. Zabarah, *op. cit.*, p. 202), ci autoconștiința transmisă generației date din moși-strămoși. Deci teoria stalinistă a națiunii și dogmele ideologice bazate pe ea nu rezistă la critică. Cu mult mai edificator în această privință este ceea ce a spus (fără pretenții de dogmatizare) Engels despre irlandezi, care „cu cât mai mult își însușeau limba engleză și o uitau pe a lor proprie, cu atât mai mult deveneau irlandezi” [4, p. 104].

De acești factori generali privind raporturile națiune-limbă-glotonim-alfabet trebuie să se țină cont atât în situația fostei sârbocroate, cât și în cea a românei. Mai notăm că această din urmă situație e stabilă (o limbă a două țări cu un glotonim și un subglotonim), pe când prima e în prezent labilă (croații fac eforturi ca să-și creeze o limbă aparte, iar în cazul sârbilor, muntenegrenilor și al bosniacilor practic nu se iese din cadrul varierii intraglotice și a glotonimiei diferite, și aceea instabilă).

În lucrarea lui D. Zabarah s-au strecurat unele imprecizii și greșeli (de felul aceloră de care poate nu suntem scutiți nici noi vorbind de sârbocroată).

Astfel, nu e adevărat că în Moldova nu au mai fost, de la o vreme încoace, încercări de a crea o limbă deosebită de cea română (p. 189, 193). Lupta cu cuvintele „burgheze”, „românești”, „neînțelese pentru norod” etc. se mai ducea până în 1956, dar nici până în 1989 nu încetase apelarea la alfabet și la glotonim ca „dovezi” ale existenței a două limbi. În același scop se relevau calcurile semantice și sintactice din rusă (în special în presă) de către dna T. P. Ilișenko, membru-corespondent al Academiei de Științe. Nu e adevărat nici aceea că din 1925 până în 1941 în Moldova s-au folosit nu mai puțin de șase alfabete (*op. cit.*, p. 189): de fapt au fost numai două, cu mici variații ortografice. Tot nu e adevărat precum că rusa este limba cea mai răspândită în Moldova (p. 130); pentru timpul sovietic asta era caracteristic doar pentru orașe, în care însă în ultimele decenii situația s-a schimbat. Odată figurează „vorbirea din Chișinău”, care ar fi putut să fie baza unei limbi moldovenești deosebite de cea română (p. 190). Dar nu există un grai specific din Chișinău, căci aici unii vorbesc în limba literară în pronunțare moldovenească, alții în dialectul moldovenesc, alternând, după cum cere situația, una cu alta, fără vreun specific al orașului dat.** Tot așa, deși graiul din București are un anumit specific în pronunțare și în lexic, el nu stă la baza limbii literare române, care bază e mai largă, contrar celor spuse în p. 193.

Din păcate în articol se întâlnesc greșeli ce schimonosesc sensul, de ex., pe p. 197 sunt permutate engl. *former* „primul” și *latter* „ultimul”, pe p. 200 stă „conjugarea numelor, declinarea verbelor”, sunt greșeli de tipar tehnice (vezi tăblița de pe p. 195).

Cu părere de rău, deși D. E. Zabarah e în genere bine informat despre situația glotică din Moldova, nu vedem în text referințe la mai multe lucrări pe această temă ale autorilor

* Aici trebuie să subliniem că e greșită confundarea frecventă a limbii materne a cuiva cu limba lui națională, căci una cu alta coincide doar de regulă, dar nu întotdeauna. De exemplu, pentru majoritatea covârșitoare a irlandezilor limba maternă e engleza, dar cea națională rămâne irlandeza pe care de regulă ei n-o știu. Orice om normal are o limbă maternă, dar nu toți își știu limba națională. Aceasta privește și o parte a moldovenilor din fosta URSS.

** Să ne aducem aminte, pentru contrast, de specificul graiului rus din Odessa (fapt perpetuat și în mai multe opere literare), dar în mare măsură dispărut, până în zilele noastre.

noștri, chiar apărute în străinătate în limbile germană, engleză ș.a. În încheierea articolului ar fi de dorit o caracterizare comparativă cât mai univocă, în măsura posibilului, a situației, relevându-se că 1) pe aria dacoromână există două țări cu o singură limbă ce are un glotonim comun, dar și un subglotonim, fără tendință de a se opune unul altuia (deci rămânând sinonime asociate local) și 2) pe aria sârbocroată glotonimul respectiv își pierde în prezent sensul analog, croata opunându-se celorlalte trei idiomuri ca o limbă (nu numai denotat al unui subglotonim) aparte. În ceea ce privește Moldova, ar fi de relevant mai pregnant două greșeli (dacă nu și denaturări conștiente) în aprecierea situației: pe de o parte, se neagă unitatea limbii, iar pe de alta, se neagă existența, tot reală, pe lângă glotonim, și a subglotonimului, asociat local, sinonim al lui.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. D. A. Zabarah. *The linguistic gordian knot in Moldova: repeating the Yugoslav experience?* // Српски језик, XIV. Београд, 2010, с. 187 urm. (paginile bibliografiei începând cu 208 lipsesc din xerocopia primită la redacție).
2. M. Gabinschi. *Clasificarea idiomurilor dacoromanice în lumina unui criteriu general lingvistic unic* // Omagiu profesorului universitar Vitalie Marin. Chișinău, 2000, p. 210-222.
3. M. Gabinschi. *Unele fapte ale limbii macedonene relevante pentru lingvistica generală* // Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele Colocviului științific internațional consacrat profesorului Grigore Cincilei cu prilejul aniversării a 80-a de la naștere. Ediția a II-a. Chișinău, 2008, p. 60-68.
4. Архив Маркса и Энгельса. Том X, Москва, 1948.
5. A. Evdoșenco. *Limba literară română și așa-zisa denumire „limba moldovenească”* // Revistă de lingvistică și știință literară, 1995, nr. 5.
6. А. П. Евдошенко. *Сопоставительный синтаксис разносистемных языков*. Кишинёв, 1981.

* Câteodată vehicularea ba a uneia, ba a alteia din aceste mistificări în scopul obținerii efectelor dorite duce la situații caricaturale. Astfel, în toiul discuției din anii '90 despre denumirea limbii cunoscutul lingvist-filozof A. P. Evdoșenco propaga ideea cum că glotonimul „limba moldovenească” nici nu era cunoscut în Basarabia până în anul 1940 [5, p. 70]. Dar mai sus, p. 69, autorul se referă la Grigore Ureche, relevând evitarea de către acesta a dialectismelor, dar nici nu pomenește de capitolul din letopisețul lui intitulat „Pentru limba noastră moldovenească”. Însă iată ce scria A. P. Evdoșenco cu altă ocazie în 1981 (era vorba de fenomenul reprizei, zisă pronominală în interpretarea unui lingvist leningrădean): „В брошюре содержатся интересные наблюдения над фактами таких языков, как албанский, болгарский, македонский, новогреческий, румынский. Ю. А. Лопашов не использовал материал молдавского языка, который также относится к балканским языкам” [6, p. 58-59]. Reiese deci după A. P. Evdoșenco, că nu se poate scrie cu succes despre un fenomen cunoscându-l din limba română, dar necunoscându-l din limba moldovenească (a cărei denumire chipurile nici nu era cunoscută până nu demult în Basarabia... afirmație ce lasă clar de înțeles că, moldoveneasca ar fi o altă limbă decât cea română).